

Het conservatisme

1. Inleiding

Op deze besloten vergadering vanavond zal het gaan over het conservatisme. Iedereen zal van deze term wel eens gehoord hebben. De laatste maanden hebben de kranten er bol van gestaan. Althans, van de verwickelingen rond een van de Nederlandse conservatieve kopstukken: Bart Jan Spruyt. Spruyt, die directeur was van de Edmund Burke Stichting, heeft gemeend de overstap te moeten maken naar de Partij voor de Vrijheid van ex-VVD'er Geert Wilders, om deze partij in wording te voeden met conservatieve gedachten. Niet door iedereen wordt hem dit in dank afgenomen. "Bart Jan, wat doe je nu?" schreef hoofdredacteur Kranendonk van het Reformatorisch Dagblad (RD) met koeienletters op de opiniepagina. Het conservatisme, het lijkt ver af te staan van onze christelijke politiek. Maar is dat wel zo? Wat is het conservatisme eigenlijk?

In deze inleiding zal ik allereerst weergeven hoe het conservatisme is ontstaan en wat de inhoud is van deze filosofie. Vervolgens geef ik weer hoe de conservatieven tegen de samenleving van nu aankijken en ga ik in het bijzonder in op hun visie op de huidige politiek. Als laatste zal ik aan de orde stellen hoe het conservatisme zich in Nederland manifesteert (de Edmund Burke Stichting) en hoe de verhouding is met de christelijke partijen.

Het zal duidelijk zijn dat niet alle aspecten aan bod kunnen komen. De belangrijkste dingen heb ik er geprobeerd uit te halen.

2. Oorsprong

Tot aan de 18^e eeuw speelden geloof en tradities een belangrijke rol in de Europese samenleving. De kerk nam een belangrijke positie in, zowel voor katholieken als protestanten. In de 18^e eeuw wijzigde dit drastisch, toen de Verlichting haar intrede deed. De Verlichting zette zich af tegen bestaande tradities en zette de ratio, of de rede, het weldenkend verstand, centraal. In plaats van zoals vroeger te geloven wat kerkelijke autoriteiten zeiden, geloofde men nu zaken alleen als ze met het verstand te berekenen waren. De Franse Revolutie die op de Verlichting volgde, was van eenzelfde geest. De leus 'vrijheid, gelijkheid en broederschap' verdrong hoe langer hoe meer het klassieke en christelijke gedachtegoed.

In deze tijd is het conservatisme als politieke of maatschappelijke denkrichting ontstaan. Samen met het socialisme en het liberalisme vormde het de drie zogenaamde wereldbeschouwingen. In feite waren het drie stromingen die uit de Verlichting en de Revolutie voortvloeiden en die elk een eigen waardering hadden voor deze ontwikkelingen. De socialisten zagen Verlichting en Revolutie als het ochtendgloren van de aanbreekende dag. Ze vonden dat deze ontwikkelingen nog niet ver genoeg gingen. De liberalen zagen met de Verlichting de zon doorbreken. Het concept was er; nu de doorwerking in de maatschappij nog. De conservatieven hadden echter een heel andere waardering voor Verlichting en Revolutie. Voor hen waren beide ontwikkelingen gelijk aan het invallen van de duisternis. Het vrijheidsdenken zou leiden tot een algehele misère en uiteindelijk tot de ondergang van de maatschappij.¹

3. Inhoud

Zoals uit het voorgaande blijkt, is het conservatisme dus ontstaan in reactie op de Verlichting en de Franse Revolutie. Het probleem voor de conservatieven was niet zozeer de nadruk die gelegd werd op de rede, maar de bewuste breuk die gemaakt werd met het verleden en de tradities, en het mensbeeld dat deze stroming voor ogen had. Volgens de aanhangers van de Verlichting is de geschiedenis van de mensheid een aaneenrijging van onwetendheid, vooroordelen en bijgeloof. Een eerste vereiste om tot inzicht in de werkelijkheid te komen, is een bewuste breuk met het verleden, met de traditie en dus ook met de instituten van deze traditie, bijvoorbeeld de kerk. Hierin speelt het verstand een centrale rol.

Het conservatisme komt vooral in het geweer tegen de opvatting van de Verlichting dat de mens van nature goed is en niet geneigd tot alle kwaad. Volgens conservatieven ontkennen de Verlichtingsdenkers hiermee de grootste bron van alle maatschappelijke en persoonlijke ellende. Het leerstuk van de geneigdheid van de mens tot alle kwaad behoort tot de kern van het conservatieve gedachtegoed. Het

¹ Dr. A.A.M. Kinneging, 'Conservatisme: kritiek op moderniteit', p. 3. Eerder verschenen in: 'Philosophia Reformata', najaar 2000.

is interessant om dit wat verder uit te diepen, omdat dit veel raakvlakken heeft met onze eigen reformatorische visie op de mens.

Conservatieven bedoelen met het kwaad alle krachten, die leiden tot chaos, dissonantie en ontbinding, zoals rechtsfilosoof Andreas Kinneging het uitdrukt. Het goede staat daarentegen voor de krachten van orde, harmonie en bloei. De krachten van het kwaad komen tot uiting in uiterlijk gedrag en handelingen: moord, diefstal, vernieling, mishandeling, maar ook belediging, vernedering en laster. De wortel hiervan ligt in het innerlijke leven van de mens en is aangeboren. In onze gereformeerde dogmatiek zouden we dit de erfzonde noemen.

Deze aangeboren wortels van het kwaad zijn op te splitsen in zeven kwade drijfveren of zeven hoofdzonden: hoogmoed, hebzucht, wellust, toorn, gulzigheid, afgunst en traagheid. Hieruit vloeien alle andere ondeugden voort. De relatie hiertussen is een moeder – dochterrelatie.

Conservatieven zeggen dat ieder mens geneigd is om het kwaad, waarvan de wortels in zijn hart leven, ten uitvoer te brengen. Een mens is van nature niet zo dat hij spontaan en vanzelf het goede doet, maar hij is geneigd aan begeertes toe te geven en zo zichzelf en anderen schade te berokkenen. Dit wil niet persé zeggen dat deze geneigdheid gelijk is aan kwaadwilligheid. Mensen hoeven niet met opzet kwaad te willen. Conservatieven leren daarom drie vormen van geneigdheid tot het kwade. In de eerste plaats de al genoemde kwaadwilligheid: mensen zijn met opzet uit op het doen van kwaad. Een tweede vorm is de zwakte van de wil. Hieronder valt de uitspraak die Paulus doet in Romeinen 7: *'want het goede, dat ik wil, doe ik niet, maar het kwade, dat ik niet wil, dat doe ik'*. Hij wil het niet, maar hij doet het toch omdat zijn geneigdheid tot het kwade groter is dan zijn geneigdheid tot het goede. Ten derde is er nog de onwetendheid. Een mens doet kwaad, hoewel hij zich er niet van bewust is. In conservatieve termen heet dit morele onnozelheid.

Hoewel er een geneigdheid tot het kwade is, is de mens volgens conservatieven geen hopeloos geval. De mens deugt niet, maar kan die deugd wel tot op zekere hoogte verwerven. De aangeboren kwade driften kan hij in een bepaalde mate temperen en reguleren. Met andere woorden: de mens is niet gedoemd tot het kwaad, maar hij is er toe geneigd. Op dit punt is er wel wat verschil met de reformatorische visie, zoals straks in het gedeelte over de verhouding met de christelijke politieke partijen nog aan de orde zal komen.

Een middel waardoor de mens de strijd kan aanbinden met het kwaad in zichzelf, is zijn geweten, de innerlijke bewaarplaats van de moraal of 'inner control'. Door wilskracht, doorzettingsvermogen en zich niet te laten verleiden tot kwaadwilligheid kan de mens het kwaad terugdringen. Zonder dit geweten is hij een slaaf van zijn passies en geneigdheden.

Conservatieven onderscheiden nog een ander middel om het kwaad te reguleren. Dit is geen middel in de mens, maar een zogenaamd 'outer control'. Hiervan zijn twee vormen. In de eerste plaats de juridische instrumenten als de staat, wet- en regelgeving en politie. Vervolgens ook de sociale controle.

Met beide middelen kunnen mensen tot de orde geroepen worden. Conservatieven geven echter de voorkeur aan terugdringing van het kwaad door het geweten. Pas als het geweten een mens stuurt, is hij echt vrij en echt mens.²

In het kort is dit de basis van het conservatieve gedachtegoed. Natuurlijk is de theorie nog veel verder uitgewerkt, maar naarmate je verder in die uitwerking komt, neemt het abstractieniveau toe. Daarom wil ik het voor de beschrijving van de inhoud graag hierbij laten. Duidelijk is in ieder geval dat de verschillen tussen conservatieven enerzijds en socialisten en liberalen anderzijds groot zijn.

4. Definitie

De gedachten van conservatieven rondom de geneigdheid van alle mensen tot het kwaad vertoont zoals gezegd veel overeenkomsten met de christelijke traditie. Veel conservatieven zijn dan ook christen en veel conservatief gedachtegoed heet christelijk gedachtegoed. Deze affiniteit tussen conservatisme en christendom maakt het conservatisme echter nog niet tot uitsluitend christelijk gedachtegoed. Er bestaat ook een zogenaamd seculier conservatisme. Een voorbeeld is Paul Cliteur, die zeker niet christelijk te noemen is, maar toch conservatief denkt.

Naast de christelijke traditie worden conservatieve argumenten namelijk ook vaak ontleend aan de klassieken, de Romeinen en Grieken. De verschillen tussen deze tradities komen bijvoorbeeld tot uit-

² Kinneging, p. 3 ev.

drukking in de innerlijke verandering van de mens. Beide tradities zijn overtuigd van het aangeboren kwaad van de mens en de noodzaak tot innerlijke verandering. In het christendom heeft deze verandering het karakter van een ommekeer, een bekering, waaraan God te pas moet komen. Voor de klassieken is het echter meer een verheffing, of een veredeling van de ziel.

Vaak wordt gezegd dat het conservatisme een ideologie is, ofwel de beginselen van een nieuw stelsel in zich heeft. Dit is echter niet het geval. Het conservatisme is meer een vergeten manier van denken.³ Het is een herontdekken van, een oriëntatie op de traditie, van iets wat vóór de Verlichting en de Franse Revolutie normaal was.

Andreas Kinneging definieert het begrip als volgt: *het conservatisme is de politieke filosofie die, in reactie op Verlichting en Revolutie en zich baserend op de christelijke en de klassieke traditie, in herinnering roept dat de mens van nature tot het kwade geneigd is en dus genoodzaakt is tot innerlijke strijd om dit kwaad in te tomen.*⁴

5. Visie op de Nederlandse politiek

Het conservatisme is er sinds zijn oorsprong altijd geweest. In de eerste jaren na Verlichting en Revolutie vond het conservatieve gedachtegoed nog behoorlijk navolging. Immers, het maakte deel uit van één van de politieke denkrichtingen in die tijd. Verlichting en Revolutie zijn er niet in geslaagd de klassieke en christelijke traditie helemaal weg te vagen. Er is altijd een groep geweest die deze tradities in ere wilde herstellen. Pas in onze tijd is het conservatieve gedachtegoed zo goed als verdwenen uit het bewustzijn van de meerderheid van de Europese bevolking. Kinneging noemt hiervoor de Eerste Wereldoorlog en de culturele revolutie van eind jaren zestig de grote oorzaken. Gevolg hiervan is dat de generaties die na die tijd opgroeien, van beide tradities niets meer meekrijgen en het moeten doen met de opvattingen van de Verlichting.

Deze algehele afkalving van de tradities vormt voor de conservatieven de grootste bedreiging van de mensheid van nu. De mens beheerst alles, behalve zichzelf. De twintigste eeuw is een dieptepunt in de geschiedenis van de mensheid. Moorddadigheid en onderdrukking tierden welig. Denk hierbij aan Hitler en zijn nationaal socialistische misdaden. Crimineel en onbehoorlijk gedrag nemen ook toe: moord, diefstal, gewelddadigheid, fraude, overspel, kwaadsprekerij, smaad, tiranniek gedrag. De acceptatie van sociale controle neemt rechtevenredig af.

Al deze dingen resulteren in toenemende sociale problemen. De hulp van de staat wordt ingeroepen om hier wat aan te doen. Dit resulteert in een vloed van regelgeving en beleid. Als de staat er niet in slaagt deze ontwikkeling te keren, staat onze westerse beschaving een anarchie te wachten waarin het recht van de sterkste zal gelden. Conservatieven maken zich dus grote zorgen over de toekomst.⁵

In 2004 hebben twee Nederlandse conservatieven, namelijk Bart Jan Spruyt en Michiel Visser, een manifest gepresenteerd waarin ze hun conservatieve visie geven op enkele belangrijke politieke onderwerpen die nu in ons land spelen. Onder het kopje 'Nederland in crisis' noemen ze een serie samenhangende problemen die ons land plaagt. Het betreft:

- ? Een golf van geweld en criminaliteit;
- ? Etnische spanningen;
- ? Een te grote, te dure en te inefficiënte publieke sector;
- ? Verval van het onderwijs en verplating van het maatschappelijke leven;
- ? Een falende politieke en maatschappelijke elite.⁶

In deze inleiding is het niet mogelijk om bij alle punten stil te staan. Wel is het aardig om het laatste punt wat verder uit te diepen, vooral wat betreft het politiek stelsel in Nederland. De conservatieven hebben ernstige bedenkingen tegen het huidige politieke systeem. Het functioneert niet, levert slechte resultaten op en luistert niet naar de verlangens van de kiezer. Het is een gesloten systeem, dat iedereen buitensluit die niet luistert naar de regels van het spel. Een voorbeeld hiervan is Pim Fortuyn, die door zowel links als rechts scherp werd bekritiseerd en veroordeeld. Volgens Spruyt en Visser mist het

³ Bart Jan Spruyt en Michiel Visser, 'De crisis in Nederland – en het conservatieve antwoord'. 's-Gravenhage: Edmund Burke Stichting, januari 2004, Tocquevillereeks nr. 1, tweede verbeterde druk, p. 4.

⁴ Kinneging, p. 15.

⁵ Kinneging, p. 30 ev.

⁶ Spruyt en Visser, p. 7 ev.

Nederlandse politieke stelsel twee basisvoorwaarden voor een gezond functionerende democratie: verantwoordelijkheid voor de macht die politici uitoefenen en soevereiniteit van het politieke stelsel als geheel ten opzichte van andere landen, omdat zonder soevereiniteit geen politieke verantwoordelijkheid van machtsuitoefening plaats kan vinden.

Het partijstelsel in Nederland kwam voort uit een verzuilde samenleving. Elke politieke partij vertegenwoordigde een duidelijk afgebakende maatschappelijke groep: de ARP voor de antirevolutionairen, de KVP voor de katholieken, de Liberale Unie voor de liberalen en de Arbeiderspartij voor de socialisten. Het stelsel van de zuilen is nu verdwenen; de politieke partijen, gebaseerd op deze zuilen, zijn er echter nog. Van Mierlo drukte het eens zo uit: de zuilen zijn weg, maar de tempel staat nog overeind.

Volgens de conservatieven is het huidige politieke stelsel niet meer representatief voor de samenleving en heeft daardoor zijn bestaansrecht vrijwel verloren. Dit gebrek aan representativiteit komt ook tot uiting in de verkiezingen voor Tweede Kamer en gemeenteraden, die veel minder democratisch zijn dan ze in eerste instantie lijken. De kiezer kan wel zijn stem uitbrengen op een politieke partij, maar op de uiteindelijke regering heeft hij geen enkele invloed. Deze wordt namelijk altijd gevormd door de samenstelling van een coalitie. En hoe ontstaat deze coalitie? Door onderhandelingen tussen de partijleiders onderling. Conservatieven zien daarom maar weinig verband tussen de verkiezingsuitslag en het regeringsbeleid. Wie bijvoorbeeld op het CDA stemt, heeft geen enkel idee of hij daarmee voor een links of een rechts kabinet of college stemt.

Dit probleem kan opgelost worden door de invoering van een nieuw kiesstelsel. Conservatieven pleiten voor een meerderheidsstelsel in combinatie met een districtenstelsel, zoals we dit voor 1917 kenden. In Nederland kennen we nu het stelsel van evenredige vertegenwoordiging. Dat wil zeggen dat alle stemmen meetellen voor het bepalen van de zetelverdeling. Het aantal uitgebrachte stemmen wordt gedeeld door het aantal beschikbare zetels. Het getal dat hieruit rolt, vormt de kiesdeler. Het aantal keren dat een partij deze kiesdeler haalt, bepaalt het aantal zetels.

Een meerderheidsstelsel wil zeggen dat een partij in een gebied een absolute of relatieve meerderheid moet behalen om zetels te kunnen veroveren. Een voordeel van dit stelsel is dat na de verkiezingen geen onderhandelingen tussen partijen hoeven plaats te vinden voor de vorming van een coalitie. Voor de kiezer is er inderdaad wat te kiezen, omdat de grootste partijen gaan regeren. Nadeel is dat voor de kleine (christelijke) partijen bijna geen kans van bestaan meer overblijft.

Het districtenstelsel wil zeggen dat het kiesgerechtigde gebied opgesplitst wordt in districten. Elk district kan een afgevaardigde leveren. Deze afgevaardigde moet dan met meerderheid van stemmen gekozen worden om een kamerzetel te kunnen veroveren. Een voordeel van dit districtenstelsel is dat de band tussen de kiezer en de gekozen groter is. Een afgevaardigde heeft een directere band met zijn eigen district en hij kan ook opkomen voor de belangen van dat district.⁷

Natuurlijk is een veranderd politiek systeem niet het enige wat de conservatieven voorstaan. Op de website van de Edmund Burke Stichting wordt een aantal basisvoorwaarden genoemd voor een vrije samenleving: een herstel van waarden en fatsoen, een erkenning van het belang van familie, gezin, verenigingen, buurten en kerken voor opvoeding en onderwijs en een slanke overheid die haar kerntaken, zoals het garanderen van een veilige publieke ruimte, nakomt. Een en ander wordt onder andere nader uitgewerkt in het eerder genoemde manifest van Bart Jan Spruyt en Michiel Visser en in het onlangs verschenen boek *De toekomst van de stad* van Bart Jan Spruyt.⁸

6. De Edmund Burke Stichting

Conservatieven in Nederland hebben zich lang niet georganiseerd. Van een politieke conservatieve partij, zoals bijvoorbeeld in Engeland, is het hier nooit gekomen. Daarvoor is het huidige politieke systeem te gesloten, zoals hierboven al aan de orde is gekomen. Conservatieven zijn dan ook in verschillende partijen te vinden, zowel in de christelijke partijen als in de rechts-liberale.

Vanuit verzet tegen het huidige politieke klimaat hebben enkele conservatieven in december 2000 de Edmund Burke Stichting opgericht. Ze wilden een platform bieden voor het conservatisme in Nederland. De stichting is vernoemd naar de conservatieve filosoof en politicus Edmund Burke (1729 –

⁷ Zie <http://www.parlement.com> (zoekwoord: kiesstelsels).

⁸ Zie hiervoor: Bart Jan Spruyt, 'De toekomst van de stad'. Zoetermeer: Boekencentrum, 2005.

1797), die algemeen beschouwd wordt als de grondlegger van het conservatisme als filosofische stroming. Als Brits politicus bestreed hij in zijn dagen fel de Franse Revolutie.⁹

Tussen oktober 2002 en december 2005 had de stichting een kantoor in Den Haag en meerdere fulltime medewerkers in dienst. Bart Jan Spruyt was directeur en Andreas Kinneging voorzitter van het bestuur.

Op de website van de stichting wordt het doel als volgt verwoord: De Burke Stichting stelt zich ten doel het goede te behouden en te herstellen wat verloren is gegaan. Ze maakt het conservatisme breder bekend door publicaties over deze politieke filosofie te verzorgen. Ten tweede verricht de stichting het nodige werk onder studenten in de vorm van zomer- en winterscholen en master classes, waar getalenteerde studenten in de grondslagen en verschijningsvormen van het conservatisme worden onderwezen. Ten derde organiseert ze seminars en conferenties over actuele politieke onderwerpen voor politici, deskundigen en journalisten om duidelijk te maken wat het conservatieve gedachtegoed betekent voor onderwerpen die centraal staan in het maatschappelijk culturele debat (of daarin centraal moeten komen te staan) - zoals de multiculturele samenleving, veiligheid, gezondheidszorg, markt en moraal, buitenlandse politiek en onderwijs. Op deze wijze probeert de Edmund Burke Stichting niet alleen een lange termijnprogramma te ontwikkelen, maar ook nu al het publieke debat en de politieke besluitvorming te beïnvloeden.¹⁰

7. Capriolen van een directeur

De afgelopen maanden is de Burke Stichting plotseling in de schijnwerpers komen te staan. In november 2004 suggereerde een Tv-uitzending van Nova dat directeur Bart Jan Spruyt van plan was om met VVD'er Geert Wilders een nieuwe conservatieve politieke partij op te richten. Na veel onduidelijkheid bleek er toch een kern van waarheid in te zitten. Geert Wilders was uit de VVD gestapt omdat hij het niet eens was met de koers van deze partij en heeft de Groep Wilders opgericht. Inmiddels is deze uitgegroeid tot de Partij voor de Vrijheid, die in 2007 daadwerkelijk mee wil gaan doen met de verkiezingen voor de Tweede Kamer. Bart Jan Spruyt is in dienst van Wilders getreden en heeft onder andere diens partijprogramma geschreven.

Zijn geflirt met Wilders, zoals het in veel bronnen genoemd wordt, was voor het stichtingsbestuur het moment om afscheid te nemen van Spruyt. Spruyt zelf gaf een andere lezing. In zijn optiek was de Burke Stichting de laatste tijd veel te politiek. "Wij geloofden dat we de bestaande politieke partijen konden beïnvloeden," zei hij in het RD. "Maar het heeft geen zin te pogen een politicus op andere gedachten te brengen na zijn achttiende. Zeker niet als hij in de Kamer zit. Dan holt hij van vergadering naar vergadering."

In april 2005 presenteerde Bart Jan Spruyt voor zijn bestuur een notitie, waarin hij aangaf binnenkort een ineenstorting van het bestaande politieke systeem te verwachten, hetzij door een economische, hetzij door een terroristische crisis. "Een systeem dat terreurverdachten als Samir A. laat rondlopen en Nederland laat verarmen, zal vroeg of laat imploderen." Volgens hem zal deze implosie van het politieke systeem ongekende ruimte scheppen voor het conservatieve gedachtegoed. In die tussentijd dient de Burke Stichting zich als outsider op te stellen, los van de Haagse politiek.

Tijdens deze presentatie maakte hij ook zijn ongenoegen kenbaar over zijn bestuur, omdat de leden het niet allemaal met de notitie eens waren. "In deze visie heb ik niks aan jullie," zei hij. "Jullie doen niks en lopen alleen maar in de weg." Spruyt stelde dat hij tachtig uur per week voor de stichting in dienst was, maar dat het bestuur het genoeg vond slechts drie keer per jaar drie uur lang te vergaderen. Spruyt stelde het bestuur voor de keus: of jullie gaan weg, of ik ga weg. Een aantal bestuursleden stapte hierdoor op. Volgens Spruyt zeiden ze pas later: "dat komt door zijn samenwerking met Wilders."¹¹

Wegens geldgebrek moest de Edmund Burke Stichting de functie van directeur eind 2005 schrappen. In januari 2006 werd duidelijk dat Spruyt per 1 januari fulltime in dienst was getreden van Geert Wilders. Lang is onduidelijk geweest hoe hij precies over Wilders dacht. De ene keer sprak hij lovend over hem als "de man uit de heffe des volks met zijn geblondeerde geuzenkop, die met zijn feilloze intuïties de eigenlijke fronten weet aan te geven". Andere keren was hij weer negatief. "Wat hij tot nu toe te berde heeft gebracht, is niet het conservatisme dat mij voor ogen staat." In ieder geval is zijn

⁹ Zie <http://nl.wikipedia.org> (zoekwoord: Edmund Burke).

¹⁰ Zie <http://www.burkestichting.nl>.

¹¹ Kees de Groot, 'Burke Stichting was veel te politiek'. In: Reformatorisch Dagblad, 20 oktober 2005.

waardering voor Wilders nu blijkbaar definitief ten goede gekeerd. Er bestaat zelfs een gereede kans dat Spruyt zich als kandidaat zal laten plaatsen op de lijst van Wilders.¹²

In reformatorische hoek werd deze stap van Spruyt, die zelf kerkt bij de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, niet begrepen. “Wilders, daar moet je niet bij willen horen,” vindt SGP-voorzitter Koliijn. Volgens hem is er volstrekt geen relatie tussen het gedachtegoed van Wilders en het theocratisch beginsel. Bovendien vindt hij de overstap een denker als Spruyt onwaardig. “Wilders is in mijn ogen niet meer dan een populist die inspeelt op de onlustgevoelens onder de bevolking.” Verder liet Wilders zich in het verleden uiterst negatief uit over het dragen van hoofddoekjes. Koliijn: “We hebben het hier wel over godsdienstige uitingen in het publieke leven. Dat raakt ook onze vrijheid, waarbij ik denk aan het dragen van rokken door vrouwen.”¹³

In een open brief in het RD roept hoofdredacteur Wim Kranendonk Spruyt op om terug te keren naar zijn wortels. Hij schrijft: “Fundamenteel blijft er echter een groot verschil tussen jouw leef- en denkwereld en die waarin jouw nieuwe voorman ademt. Uiteindelijk gaat hij uit van de vrijheid van het individu. Dat is immers de kern van het liberale denken. De mens moet ruimte krijgen zichzelf te ontwikkelen en zijn eigen belangen te realiseren. Dat is wezenlijk anders dan het Bijbels en gereformeerd belijden dat de mens gebonden is aan het kwaad; geen goed kan doen en deze wereld met zijn zonden steeds verder op achterstand zet. Alleen genade kan dingen veranderen, vernieuwen.” Kranendonk zegt niet te kunnen begrijpen hoe Spruyt de stap naar de Groep Wilders heeft kunnen verenigen met de gereformeerde belijdenis. Temeer omdat er andere politieke partijen zijn die een duidelijk program hebben, zoals SGP en CU. Spruyt verwijt deze partijen dat ze zich heerlijk hebben genesteld in de Haagse kringen en dat ze vooral het eigen groepsbelang op het oog hebben, maar Kranendonk weerspreekt dat. De kleine christelijke partijen moeten vaak roeien tegen de stroom in. Uit hun verkiezingsprogramma blijkt dat ze zich wel degelijk zorgen maken over de verloederding van de samenleving.¹⁴

8. Christelijke politieke partijen en het conservatisme

Dit brengt me gelijk op het laatste punt van deze inleiding. Hoe is de verhouding tussen de kleine christelijke partijen en het conservatieve gedachtegoed? Uit het voorgaande is gebleken dat er veel overeenkomsten zijn, omdat het conservatisme deels voortkomt uit de christelijke traditie. Toch is het van een echte blijvende toenadering tussen beiden nog nooit gekomen. De verwijten van Spruyt zijn niet mals.

In juni 2000 klaagde Spruyt in een artikel in het RD dat de conservatieven bij geen enkele politieke partij terecht kunnen. Het CDA is te onzeker over zijn eigen politieke koers om een serieus alternatief te kunnen zijn. Voor de SGP geldt dat ook, maar om een andere reden: de theocratische visie van de staatkundig gereformeerden ontkent de geestelijke vrijheden die ook een conservatief gewaarborgd wil zien. Blijft over de ChristenUnie. Deze was echter juist verwickeld in fusieperikelen om de voormalige RPF'ers en GPV'ers op één lijn te krijgen. Bovendien heeft de partij zich vooral als christelijk-sociaal gepresenteerd en zich daarmee geprofileerd op nogal linkse thema's.

Dat het CDA geen alternatief was, bevestigde een gesprek van Andreas Kinneging met enkele CDA-ideologen in december 2000. Volgens Kinneging was bij de partij het besef van de belangrijke traditie waarin ze stond, wel erg ver weggezakt. Iets wat bij ons beslist herkenning zal oproepen...¹⁵

Ook de SGP voldoet dus niet. De redenen hiervoor kwamen naar voren tijdens een debat tussen SGP-senator Holdijk en de VVD-conservatief Livestro in december 2000. De manier waarop de SGP haar christelijke boodschap uitdraagt, is volgens Livestro niet erg productief. Het getuigen is een belangrijk uitgangspunt voor een christelijke politieke partij, maar waarom kan dit niet samengaan met een effectievere manier van oppositie voeren? Omdat de SGP wil overtuigen door te getuigen is de partij politiek vaak machteloos. Holdijk erkent dit, maar pleit tevens voor handhaving van het getuigende karakter van de partij.¹⁶

¹² ‘Spruyt in dienst bij Groep Wilders’. In: Reformatorisch Dagblad, 4 januari 2006.

¹³ ‘Onbegrip over politieke stap Spruyt’. In: Reformatorisch Dagblad, 9 januari 2006.

¹⁴ ‘Een laatste oproep’. In: Reformatorisch Dagblad, 9 januari 2006.

¹⁵ Zie <http://www.apologetique.org/nl/>.

¹⁶ ‘SGP door getuigenis politiek machteloos’. In: Reformatorisch Dagblad, 15 december 2000.

Hoe denkt de SGP nu over de conservatieven? In een artikel in De Banier van februari 2005 geeft mr. D.J.H. van Dijk aan dat er inderdaad veel overeenkomsten zijn. Conservatieven zijn evenals christenpolitici bezorgd over de tijdgeest, willen belangrijke waarden koesteren zoals huwelijk en gezag, staan argwanend tegenover de islam, etc. Toch vormt het conservatisme volgens Van Dijk geen natuurlijke bondgenoot, zeker niet de hedendaagse conservatieven. Deze zijn als neoconservatief of for-tuynistisch aan te merken. Edmund Burke zou er koude rillingen van krijgen...

Vanuit Bijbels perspectief gezien gaat het in de politiek, net zoals in de samenleving, om de strijd tussen geloof en ongeloof. Tussen de verwerping van Gods soevereiniteit en het buigen ervoor. Het ongeloof leidt tot revolutie. Met Groen van Prinsterer kan een christenpoliticus hier tegenover alleen maar Gods Woord stellen. Tegen de revolutie, het Evangelie. Dit is het grootste manco van het conservatisme. Zij wil bepaalde waarden en deugden bewaren om te voorkomen dat de samenleving afglijdt, maar de oorzaak van het afglijden, het ongeloof, laat ze onaangetast. Het is dweilen met deugden, terwijl de kraan van het ongeloof blijft openstaan. Conservatieven willen het afglijden van de samenleving niet tegengaan met het Evangelie, maar met een reeks deugden. Niet het wapen van Gods Woord, maar de "wapens van de verzamelde wijsheid van alle eeuwen", zoals Spruyt het eens uitdrukte. Dit bepaalt het verschil met de christelijke visie.

Nog een verschil is dat het conservatisme uiteindelijk toch een optimistisch mensbeeld heeft. Ze meent dat de mens, hoewel geneigd tot het kwade, via opvoeding, karaktervorming en studie tot een beter mens kan opbloeien. Wat de mens aan goeds in zich heeft, moet via het pad der deugd ontwikkeld worden. Het huidige conservatisme lijkt juist elementen van de Verlichting in zich te hebben! Niet deugden, maar alleen bekering tot God kan verandering brengen.

Veel christelijke waarden kunnen niet langs conservatieve weg behouden worden. Enkele voorbeelden: zondagsrust, homohuwelijk, abortus, euthanasie. Van Dijk vat het zo samen: als God wordt genegeerd, is de fundering van de moraal een illusie.¹⁷

9. Besluit

Bovenstaande wijst erop dat ook het conservatisme een ontwikkeling doormaakt. Het lijkt zich meer en meer te profileren als een seculier conservatisme, dat niet meer identiek is aan het conservatisme ten tijde van de Verlichting en de Revolutie. Afwijzing van het Evangelie als enige bron en norm. Niet getuigen, maar strijden met wijsheid.

Hoewel er wel momenten van toenadering geweest zijn, is er ondanks alle samenbindende elementen toch altijd een kloof gebleven tussen het conservatisme en de christelijke partijen. Een kloof die de laatste tijd alleen maar dieper lijkt te worden. Heeft Bart Jan Spruyt daarom zijn heil gezocht bij de partij van Wilders? Verwacht hij hier aanknopingspunten te vinden om zijn conservatieve filosofie politiek ten gelde te maken? Dat is wel zeker. Maar zal dit leiden tot een beter samenleving?

Eén ding is zeker: de partij van Wilders is geen partij die volledig gebaseerd is op Bijbelse normen en waarden. Als SGP'er durf ik te stellen dat een samenleving alleen dan pas werkelijk goed kan worden, als de Bijbel weer de bron en norm wordt voor overheid en maatschappij. Het theocratisch beginsel, wat de conservatieven zien als een struikelblok voor hun filosofie over de vrijheid van het individu, is een beginsel wat de SGP koestert. Want alleen zo komt God aan Zijn eer.

Ik dank u.

Inleiding gehouden voor Studievereniging Husai op donderdag 20 april 2006.

¹⁷ Mr. D.J.H. van Dijk, 'Conservatisme'. In: De Banier, orgaan van de Staatkundig Gereformeerde Partij, 84^e jaargang, nr. 3, 11 februari 2005.

Het conservatisme

1. Beschrijf in eigen woorden wat het conservatisme inhoudt.
2. Wat vinden jullie van de visie van de conservatieven op het kiesstelsel wat we nu in Nederland hebben? Motiveer je antwoord.
3. Beschrijf de verschillen in visie op de mens tussen het conservatisme en de christelijke traditie.
4. Stelling: het heeft geen zin om als kleine christelijke partij alleen te getuigen in de Tweede Kamer en/of gemeenteraad. Daarom moet de SGP meer van zich laten horen door een actievere oppositie. Eens of oneens? Motiveer je keuze.
5. Zou in jullie optiek samenwerking tussen de kleine christelijke partijen en de conservatieven leiden tot een betere samenleving?
6. Stelling: het theocratisch ideaal van de SGP belemmert de partij in haar ontplooiing. Eens of oneens? Motiveer je keuze.